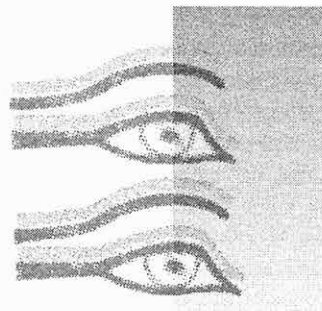


# Olvasóközpontú olvasásfejlesztés<sup>1</sup>



Péterfi Rita

Tudjuk-e mi, könyvtárosok, hogy mire van szüksége az olvasónak? S ezzel mennyire van tisztában ő maga? Befolyásolhatjuk-e a bizonytalan olvasó ízlését, választását? Léteznek-e technikák, melyekkel rábírhadjuk a tétova olvasót a választásra? Ösztönözhetjük-e a számára idegen, nem ismert témák, területek felfedezésére?

Gyakorló könyvtárosok előtt nem ismeretlenek az ilyen dilemmák. Írásunkban az ilyen és ehhez hasonló kérdések megoldásához mutatunk be máshol már bevált ötleteket, átvehető, adaptálható módszereket.

## Középpontban az olvasó

Nagy-Britanniában idestova 15 éve folyik egy – kezdetben kísérletnek indult – projekt, mely a könyvtárhasználat népszerűsítését tűzte ki célul, s mely napjainkra a kormányzati politika szintjére emelkedett. A program középpontjában az olvasásra ösztönzés áll, melyet a britek *olvasófejlesztésnek* neveznek. Mivel magyarra fordítva ez kissé furcsán hangzik, ezért inkább *az olvasóközpontú olvasásfejlesztés* kifejezést használjuk. Mit jelent ez? Elsősorban aktív könyvtárosi szerepvállalást, melynek hármas célja van:

egyrészt az olvasó önbizalmának erősítését az olvasás örömeire való ráébresztéssel; másrészt az olvasó eligazítását a könyvtár által kínált olvasási lehetőségek között; harmadrészt pedig az olvasók számára olyan beszélgetések, alkalom megteremtését, melyek során megoszthatják egymással olvasási tapasztalataikat. Mindez azonban nem az olvasástanítás és nem is az irodalomtanítás helyett van. Természetesen a program azokra is támaszkodik, csak tudatosabb, átgondoltabb formában.

A könyvek népszerűsítésekor hagyományosan a szerzőből szokás kiindulni: például az író képét kitesszük a falra és ismertetjük életrajzát, alkotói pályáját vagy egy-egy téma szerint gyűjtjük csokorba a szerzőket. Ilyenkor azonban az olvasó láthatatlan marad. A britek a könyvek pr-ja során változtattak ezen a szemléleten és elkezdtek a másik félre, az olvasóra fókuszálni.

Először az olvasókról igyekeznek minél többet megtudni: kik ők, mit, miért és hol olvasnak, miként illeszkedik életükbe az olvasás; milyen érzések alakultak ki bennük olvasás közben, milyen elvárásaik vannak egy művel szemben stb. Mivel ezekkel a tulajdonságokkal minden olvasó jellemezhető, felmerült, miért ne lehetne az olvasókat is egymással összehozni, hogy a má-

1. A British Council és a Könyvtári Intézet szervezésében 2007. március 1. és 3. között – Rachel Van Riel vezetésével – Budapesten került sor a 3 napos bentlakásos olvasásfejlesztő tréningre. Jelen írás az ott elhangzott ötleteket és bemutatott technikákat ismerteti.

sik tapasztalatát, véleményét megismerve tegyék vonzóbbá az olvasást.

Közismert az is, hogy sok kisdíák számára az olvasás nem tartozik a különösen vonzó tevékenységek közé. Nem növeli az olvasási kedvüket az sem, ha a felnőttektől olyanokat hallanak, hogy „a jó gyerek olvas”; „aki a szülők és az iskola elvárásainak eleget akar tenni, az olvas”. Ilyen utasítások mellett nem biztos, hogy vágyott tevékenységgé válik számukra a könyvekben való elmélyedés. A gyerekek gyakran gondolják úgy, hogy a vonzó világ az iskolán kívül található, annak pedig nincs köze az olvasáshoz. A brit könyvtárakban az ilyen általánosan elterjedt nézeteken is megpróbálták változtatni. De nem csupán a gyerekekre és kisiskolásokra figyelnek. A fiatal felnőttek, a családalapítók, a középkorúak és a nyugdíjasok ugyancsak rászorulnak a könyvtárosok tudására, praktikáira. A könyvtárosok mindegyik csoporthoz annak egyedi sajátosságain, érdeklődésén, speciális igényein keresztül közelítenek.

## Plakátok

A könyvek, a könyvtár és a szolgáltatások népszerűsítésének egyik leggyakrabban használt vizuális eszköze a plakát. Manapság annyi plakáttal, reklámmal találkozhatunk nap mint nap, hogy figyelmünket csak azok keltik fel, amelyek újszerűen, a megszokottól eltérő módon közölnek velünk valamit.

A brit könyvtárakban egyre több olyan, a gyerekek számára készült plakát látható, melyekről elmondható mindez. Például: egy huncut tekintetű, csibészes mosolyú kisfiú, (olyan, akinek a szeme se áll jól) mondja a következőt: „Azért vagyok ilyen, mert olvasok.” Nagyobbaknak szánták azt a plakátot, melyen egy tornacipős láb, egy könyv és a lezser testhelyzet érzékelteti, hogy: „Lazíts!” Egy másik plakát, mely a 15–18 éveseknek kíván üzenni, azt hirdeti: „Az imázsváltás után.”

Ezek a plakátok nem akkorák, mint amilyeneket

például a falra szoktak kitenni, hanem sokkal kisebb méretűek, ami lehetővé teszi, hogy könnyen elhelyezhetőek legyenek a könyvek mellett, szétszórhatók a könyvtári asztalokon, otthagyhatók a pultokon, s mindegyikük alkalmas arra, hogy konkrét műveket ajánljon. Például egy kis méretű asztali állvány egyik részén ott a plakát, mellette pedig olyan könyveket talál a fiatal olvasó, amelyek valamiképp kapcsolódnak a plakáton feltüntetett szlogenhez. Nehéz megmondani, mi a fontosabb: a kép vagy a szöveg. Mindenesetre úgy találták ki őket – mint a jó plakátokat általában –, hogy azok egymás hatását erősítsék. A plakátok mellett a könyvek folyamatosan cserélődhetnek, és a könyvtárosok aszerint választják ki és sorolják be a könyveket, hogy mely korosztály figyelmébe ajánlják.

Az életkor szerinti bontáson kívül, alkalmazható a könyvek hangulati tartalom szerinti ajánlása is. Vannak a vidám és a szomorú könyvek. Azt gondolhatnánk, az emberek szívesebben olvasnak vidám, könnyed olvasmányokat. De a napi gyakorlatból tudható, sokszor az ad segítséget, megkönnyebbülést az olvasónak, ha olyan alkotással találkozik, amely nehéz sorsú emberekkel, problémás élethelyzetekkel ismerteti meg. Egy olvasó ezt így fogalmazta meg: „*Nálam szomorúbb sorsú emberekről szeretnék olvasni.*” Ez a mondat adta az ötletet a szomorú könyvek csoportjának kialakításához, hogy azok is könnyen megtalálják az olvasmányukat, akik éppen ilyenre vágnak. A plakátra ezért a fentebb idézett mondat került.

Természetesen szép számmal keresnek vidám témájú könyveket is. Számukra készült a következő eligazító felirat: „*Olyan könyvek, amelyek felvidítanak.*”

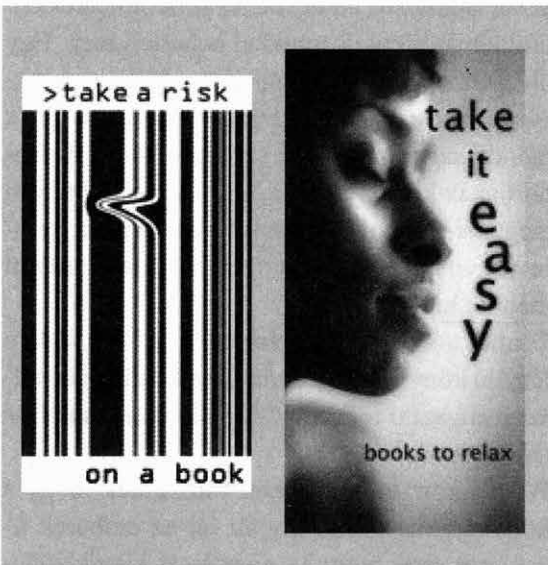
Walesi könyvtárosok arra törekedtek, hogy a könyvajánlásaikkal hívják fel az emberek figyelmét arra, hogy az olvasással kiszakadhatnak a napi rutin tevékenységeikből. Sokan kénytelenek naponta hosszú időt tölteni utazással a lakóhelyük és munkahelyük közti távolság miatt. Az utazás unalommal és stresszel is jár. Az

ő számukra készült a „*Szakadjunk el a stressztől!*” feliratú plakát. A plakáttal azt igyekeztek tudatosítani, hogy a monotóniát, a feszültséget fel lehet oldani, s ehhez egészen hétköznapi, mindenki számára elérhető eszközként kínálkozik az olvasás.

Kisgyerekes családokban a gyerekek körüli teendők azok, amelyekről időnként jó lenne megszabadulni. Nekik készült a „*Megőrijtenek a gyerekek!*” feliratú plakát, amelyen egy olvasó szülőt látunk egy olyan lakásban, ahol jól láthatók a kisgyerek jelenlétére utaló tárgyak is, de a képen csak az anya/apa látható könyvvel a kézben – a rendetlenség közepén – gyerek nélkül.

Bárki lehet a megszólítottja a harmadik plakát-nak, hiszen nincs ember, aki soha nem érezte még, hogy jó lenne valahol máshol lenni. A képen egy ágyban olvasó, teázó, kekszet rágcsáló nőt látunk, s a felirat ezt hirdeti: „*Szakadjunk el mindentől!*”

Ezekről a plakátokról sok mindent mondhatunk, de azt, hogy szokványosak lennének, azt semmiképp. Sokkal inkább gondolhatjuk azt, hogy meghökkentők és őszinték.



Forrás: [www.openingthebook.com/otb/page.asp?idno=697](http://www.openingthebook.com/otb/page.asp?idno=697)

Ha kíváncsiak vagyunk rá, hogy az interneten milyen formában ajánlanak könyveket az ol-

vasóknak, (bejáróknak, kisgyerekeseknek, unatkozóknak stb.), akkor nézzük meg a [www.givemeabreak.org](http://www.givemeabreak.org) weboldalt.

Hasonló stílusban csábítanak olvasásra a következő feliratok: „*Agyamra megy a főnök*”, vagy „*Halálra unom magam.*”

Miről szólnak hát ezek a plakátok, hogyan hangzik a könyvtár üzenete? Nagyjából így: „*mindenre van ellenszerünk, nem kell félned, elég, ha egy kis időre eltávolodsz a gondoktól, a nehéz helyzetektől. Hogy ezt könnyen megtehesd, tudunk ajánlani neked rövidebb és hosszabb kapcsolódásra egyaránt alkalmas műveket. Az internetes oldalunk ajánlata már néhány kattintással elvisz egy olyan könyvhöz, amire éppen szükséged van.*”



Forrás: <http://www.givemeabreak.org/givemeabreak>

## Láthatóvá tenni az olvasókat

Az olvasó láthatóvá tételének egyik ötletes módja, hogy nem a szerzőkről teszünk ki képeket a könyvtár falára, hanem használóinkat örökítjük meg.

Mi módon? Dániában például az éves falinaptárhoz férfiakat fényképeztek le, könyvvel a kezükben. Mindennapi embereket választottak, számos különböző szakma képviselőjét: volt közöttük egyetemi hallgató, üzletember, biciklis, számítástechnikus, tanár vagy szobafestő. A naptár üzenete könnyen értelmezhető: „*mi minden férfi számára rendelkezünk könyvek-*

kel.” A marketing célcsoportja ebben az esetben a férfiak voltak. Az ötlet háttérében az húzódik meg, hogy a nők mellett – akik Dániában is intenzívebb könyvolvasók és könyvtárhasználók, mint a férfiak – felkeltsék a férfiak figyelmét is az olvasás iránt, ezért választottak az olvasásra ösztönző naptárra öt különböző foglalkozású, karakterű és korú férfit.

Természetesen más módszerekkel is „láthatóvá” tehetjük olvasóinkat. Például lefényképezhetjük őket, mikor könyvvel a kezükben lépnek a könyvtárból. Az mindig érdekes, hogy az általunk is ismert emberek, milyen könyveket választottak. Különösen azokon a helyeken működik jól ez az ötlet, ahol kisebb közösséget szolgál a könyvtár és jobban ismerik egymást az emberek. Készült pl. egy olyan plakát, amelynek egyik felén a helyi közösség jól ismert arcai jelentek meg – a plébános, a benzinkutas, az orvos, a közértből az eladó – másik részén pedig azoknak a könyveknek a fotói látszottak, amelyeket olvastak, viszont a személyek és az általuk olvasott könyvek képei nem egymás mellett szerepeltek. Vagyis összekeverték azokat, így lehetett találgatni, hogy kihez, melyik könyv tartozik. A plakát ürügyet adott arra, hogy a képen megjelenő személyekkel kapcsolatba lépjenek, beszélgessenek a könyvekről és megkérdezzék, hogy melyik könyvet választották.

Iskolai könyvtárak is elkészíthetik e plakát helyi változatát. Ilyenkor azokat a személyeket kell lefényképezni, akiket a gyerekek mindannyian ismernek: a gondnokot, a konyhást, a népszerűtlen tanárt, a takarító nénit, a karbantartót vagy az iskolatitkárt. Mert bizony a gyerekek is rendkívüli módon érdeklődnek a velük kapcsolatban lévő felnőttek olvasmányai iránt.

Vannak olyan könyvtárak is, ahol az olvasókról készített fotókkal díszítik a könyvespolcok üres oldalfalát. A fényképek mellett az olvasó egy-egy – az olvasással kapcsolatos – gondolatát is ráírták a plakátra. Ezek a mondatok azt tükrözték, hogy a fényképen látható személy számára mit jelent a könyv, a könyvtár vagy az olvasás.

## Amikor az írás az eszköz

Ha megkérdezzük az embereket, hogy mit jelent számukra az olvasás, a könyv, a könyvtár, többnyire szívesen megosztják velünk gondolataikat. Tegyük hát ezt meg bátran olvasóinkkal is! Biztos kapunk olyan frappáns, tömör válaszokat, amelyeket aztán érdemes másokkal is megismertetnünk. Kirakhatjuk ezeket a falomásokat egy hirdető táblára, vagy odatehetjük e-mailjeink végére, vagy akár a helyi újságban is közölhetünk belőlük egy csokorra valót.

Ha az idézetek alá odatesszük azok képét is, akiktől a mondatok származnak, még erősebb a hatás. Igyekezzünk ne megkomponált, hanem minél természetesebb, élethű képeket közölni.

## Beszélgetés a könyvekről

Ha megpróbáljuk másnak átadni azt az élményt, amiben olvasás közben részünk volt, beláthatjuk, hogy ez bizony nem fog menni, mert az élményt nehéz továbbadni, de hogy élményben volt részünk, azt a beszélgetőtárs is megérezheti.

Ha ismeretlen emberekkel kezdünk el könyvekről beszélgetni, könnyebben megy az ismerkedés, hamarabb kerülhetünk bensőséges viszonyba. Jó, ha az ilyen helyzetekre a könyvtárosnak vannak előre gyártott kérdései. Például: hol, milyen körülmények között szokott olvasni, mely napszakban, mely évszakban? Átlapozza-e a számára érdektelen részeket vagy mindent akkurátusan elolvas? Megnézi-e előre a könyvek befejezését? Stb.

## A magyar könyvtárosok ötletei

A háromnapos tréninget olyan gyakorlatok színesítették, amelyek során a szeminárium résztvevői – vagyis magunk is – kipróbálhattuk a hallottakat, megfigyelhettük, hogy mennyivel könnyebben tudunk kapcsolatot teremteni, ha a beszélgetés tárgyát a könyvek képezik, s ehhez ráadásul segítő kérdéseket is kapunk. Kipróbál-

tuk, miként tudunk úgy elhelyezni egy asztalon tíz könyvet, hogy azok a lehető legnagyobb változatosságot mutassák, s felkeltsék az olvasók érdeklődését a kölcsönzés iránt. De volt módunk arra is, hogy a brit plakátok magyar megfelelőihez keressünk magyar feliratokat. A jelenlévők kreativitását dicsérik a következő szlogenek:

- Buszmegállóban elhelyezésre kerülő könyvtári vagy könyveket ajánló plakátra szánták a következő feliratot: „*Utazz velünk!*”
- Ugyanez egy orvosi rendelőben: „*Együtt könnyebb a gyógyulás!*”
- Szintén orvosi rendelőbe szánták gyerekeknek a „*Ne szomorkodj otthon az ágyban, gyere el a gyerekkönyvtárba!*” feliratot.
- Bárhová helyezhetjük a következőket: „*Kitárol a világ*” vagy „*Othon a könyvtárban*”.
- Kamaszokhoz szól a Doktor Bubóval csábító plakát, melyen a szöveg így szól: „*Kéred a következőt?*”
- Kisgyerekeknek Pom-Pom figurájával ajánlhatunk könyvet ezzel a kérdéssel: „*Elkísérhetlek?*”
- Fiataloknak írhatjuk ezt is: „*Tök jó könyvek*” vagy „*Ez nagyon penge!*”.
- Könyvsorozatoktól is lehet címet kölcsönözni. Ilyen például a fiúk számára ajánlott könyvek közelében elhelyezett plakát, melyen ez áll: „*Lányok kizárva.*”
- A borzongató könyvekhez pedig: „*Libabőr*” feliratú plakát kerülhet.
- Nő olvasóink, háztartást vezető családanyák számára ajánlhatjuk így is könyveinket: „*A vacsora késni fog.*”
- Huszonéves férfiaknak szóló könyveknél pedig így: „*Kattanj rám!*”
- De hogy a könyvtárosok se maradjanak ki az ajánlók sorából, írhatjuk ezt is egy plakátunkra: „*Amit a könyvtáros olvas.*”
- Sokat autózó férfiak számára hangos könyv ajánlható így: „*Hallottad már?*”
- Gasztronómiával foglalkozó művekhez kerülhet ez: „*Idegen ízek*” vagy az „*Ízleld meg!*”

- Az esélyegyenlőséggel foglalkozó könyvekhez: „*Adj esélyt!*”
- A régen olvasott, korábban felkapott, divatos könyvekhez: „*Emlékszel rá?*”

## A könyvválasztás folyamata

### A könyvesboltok és a könyvtárak

A brit tapasztalatok azt mutatják, hogy a könyvtárak nem semleges intézmények. Első hallásra ez furcsán hangzik, azonban ha a könyvek könyvtári megjelenésének esélyeit vesszük számba, látnunk kell, hogy ez gyakorta mégis így van. S hogy miként nyilvánul ez meg? Bizonyos könyveket anélkül is jól ismernek az olvasók, hogy arra külön felhívták volna a figyelmüket. Ezeknek a könyveknek és szerzőknek nincs szükségük reklámra. Azonban léteznek olyan könyvek, amelyekről még nem hallottak, amelyeket még senki nem kölcsönzött, amelyeket még soha senki nem vett kézbe.

Nagy-Britannia tipikus könyvtárlátogató közönségét az idősebb hölgyek alkotják. Sok könyvtár igyekszik az ő ízlésüknek megfelelni, ezért nem teszik ki például a homoszexuális vagy a színes bőrű szerzők műveit. Mivel ezek „kockázatos” könyvek, a könyvtárak pedig igyekeznek biztonságra törekedni. A könyvtár semlegességét azonban az jelentené, ha a rizikós könyvek is ugyanolyan eséllyel kerülhetnének a láthatóság szempontjából a legjobb helyre, mint a biztonságosnak tartott társaik. Nem csak nekünk embereknek, de a könyveknek sincsenek egyenlő esélyeik. A könyvtárak a maguk eszközeivel azonban törekedhetnek ennek megteremtésére.

Tény, hogy évente több ezer könyv jelenik meg Nagy-Britanniában, de csak néhányat kísér nagyobb figyelem, csak néhány kap reklámlehetőséget. A kultúra kiválogat bizonyos könyveket. Míg egyes könyvek reklámozására jelentős pénzeket fordítanak, másokra egy fillér sem jut. A könyvtárak lehetősége abban rejlik, hogy a nem reklámozott könyveket is előtérbe he-

lyezheti. Tény, hogy a könyvtár és a könyvesbolt egymástól eltérő funkcióval rendelkezik. Veszélyes helyzetet teremtene, ha a könyvtárak a könyvesboltokra hasonlítanának, ha nem igyekeznek sajátos funkciójukat megtartani. Ne ugyanaz legyen megtalálható a könyvtárakban, mint a könyvesboltokban. Miért? Mert könnyen felmerülhet a kérdés, hogy akkor miért is van szükség könyvtárakra? Mint hazánkban, úgy Nagy-Britanniában is a politika, a döntéshozók, a költségvetési pénzek felett diszponálók kérdése lehet ez.

A Waterstone's könyvárúhá az egyik legjelentősebb könyvesbolt Nagy-Britanniában. Forgalmának 50%-át a forgalmazott címek 3%-a teszi ki. Megfigyelhető, hogy az utóbbi időkben a könyvesboltokban nagy mértékben szűkült a választék. Igaz ugyan, hogy a könyvesboltba lépve az első benyomás nem ezt erősíti, hiszen hatalmasra tornyozva állnak a belépők előtt a könyvek. De ha jobban belegondolunk, nyilvánvalóvá válik, hogy a könyvhegyek gyakorta egyetlen mű, sok példánnyal való ottlétét jelentik. Ezzel szemben a könyvtárakban – bár kisebb az egyes címekből fellelhető példányok száma (ami sok esetben csak egyetlen példányt jelenthet) –, sokkal többféle könyv van jelen.

A könyvesboltok nem törekednek semlegességre, a favorizált könyvekből hatalmas kupacokat építenek, s ezek eladása létkérdés a számukra. A könyvtár viszont olyan terep, ahol lehet és kell is semlegességre törekedni.

## A küszöbfélelemről

A szakirodalomban gyakorta jelenik meg a „küszöbfélelem” fogalma. Ez azt a lelki gátat jelenti, amely megakadályozza az emberek eljutását a könyvtárig, a könyvekig. Szimbolikus kép, mely hűen fejezi ki, azt a szorongást, melyet egy ismeretlen dolog válthat ki bennünk. Vagyis, amikor nem merjük megtenni azt a lépést, mely esetünkben bevezetne minket a könyvtárba. Nem ismerjük a szabályokat, nincsenek viselkedési

mintáink, nincsenek forgatókönyvek a fejünkben arról, hogy mit és hogyan kell tennünk egy ilyen közösségi térben.

A brit példák azonban azt mutatták, hogy azok is, akik mégis megteszik ezt a lépést, leküzdve a félelmüket, gyakran könyv nélkül távoznak. Pedig megvolt bennük a szándék és a kíváncsiság, de mégis pánik, menekülési vágy alakult ki a sok könyv látványától, a veszélyeket rejtő könyvtári tértől. Azt mondják, hogy azok, akik számára ez a környezet idegen világot takar, valami olyat élnek át, mint mikor az ember egy veszéllyel teli környezetbe kerül, mikor letér a kitaposott ösvényről és minden lépés valami kiszámíthatatlan veszélyt rejt magában.

A Nagy-Britanniában végzett felmérések tanúsága szerint a könyvtárba érkezők felét azok teszik ki, akik egy konkrét műért jönnek. A látogatók másik felének azonban nincs pontosan megfogalmazott igénye. Az első csoportba tartozóknak mindössze fele találja meg a keresett könyvet, vagyis a könyvtárba betérőknek mindössze negyedéről mondható el, hogy azzal a könyvvel távozik, amiért odament. Tehát 75%-ot tesznek ki a böngészők. Ők vagy eleve ilyen céllal érkeztek, vagy azzá váltak. Ez a 75% is fog kölcsönözni, de csak abban az esetben, ha ajánlanak neki, ha megkönnyítik a dolgát azalatt, míg ő ott jól érzi magát. Mert fontosabb számukra, hogy olyan helyen töltsék el az idejüket, ahol ezt az érzést megkapják, ahol kellemes a környezet, mint az, hogy könyvvel távozzanak.

A „láthatatlan” kölcsönzők. Lehetőségek egy adatbázisban

A könyvtárosok hajlamosak úgy gondolkodni, hogy a könyvtárba látogatók: 1) tudják, hogy mit akarnak; 2) ha valamit nem találnak, hozzájuk fordulnak segítségért; 3) s ha ez alkalommal nem találtak valamit, majd máskor visszajönnek, 4) az olvasónak sok ideje van. (Azt gondolom, hazánkban sok olyan könyvtáros dolgozik, aki nap mint nap tapasztalja ennek az ellenkezőjét.)

Hogy pontos képet kapjunk arról, hogy látogatóink miként viselkednek, érdemes jobban megfigyelnünk őket. A britek megvizsgálták 200 olvasó viselkedését könyvtárhasználat közben. Azt állapították meg, hogy a látogatások átlagos időtartama 9 perc (ebben benne voltak azok is, akik három órát töltöttek az internet előtt). 57%-uk úgy távozott, hogy nem kölcsönzött egyetlen könyvet sem: sokan csak körbenéztek, s úgy találták, itt nincs keresnivalójuk. Erőfeszítést kellett volna tenniük, amire nem került sor. A brit kollégák őket nevezik láthatatlan kölcsönzőknek. Ugyanis tíz emberből csak egy kér segítséget a könyvtárostól, a többiek azonban ezt nem teszik meg: vagy azért, mert nem merik, vagy azért, mert nem akarnak segítséget kérni.

Mit tehetünk láthatatlan kölcsönzőinkért, akiknek zöme férfi? (Megfigyelések szerint ugyanis a nők szívesebben elegyednek beszélgetésbe a könyvtárossal és könnyebben kérnek segítséget is.) Egy dolgot biztosan tehet a könyvtáros: a tétovázók számára minél jobban meg kell könnyítenie a könyvválasztást. A látogatók általában nem ismerik a könyvtárban használatos segédeszközöket, például a katalógust sem. Számukra dolgoztak ki egy olyan internetes oldalt ([www.whichbook.net](http://www.whichbook.net)), amely a könyvtáros megkérdezése nélkül segít nekik a könyvek közti eligazodásban. Ezen a weboldalon különféle fogalompárok szerint haladva jelölheti ki az olvasó, hogy milyen típusú könyvre vágyik, s a keresés eredményeként konkrét könyvcímeket ad meg a rendszer, elviszi a keresőt egy katalógushoz, sőt azt a könyvtárat is kijelzi, ahol éppen van kölcsönözhető példány a kiválasztott könyvből.

S hogy milyen fogalompárok alapján választhatunk a könyvekből? Íme a lista: boldog – szomorú, vicces – komoly, megnyugtató – izgató, várakozásnak megfelelő – kiszámíthatatlan, gyönyörködtető – undorító, szelíd – vad, könnyű – megerőltető, erotikus – erotika mentes, megszozott – különös, vidám – szomorú, rövid – hosszú. Az olvasó bejelölheti egy skálán, hogy milyen

jellegű könyvre vágyik. A [www.whichbook.net](http://www.whichbook.net) cím magyarrá fordítva annyit tesz, mint: „milyen könyvet? melyik könyvet?” A rendszer olyannyira sikeresnek bizonyult, hogy 2006 szeptemberében elindult a norvég változata is.

A skandináv országban két éve folyik 43 könyvtáros kiképzése, akik később az adatbázis építői lettek/lesznek. A jelenleg 1500 tételt tartalmazó katalógus 15 és 25 év közötti fiatalok számára készül, mert a készítők úgy gondolták, ők azok, akik amellet, hogy rászorulnak a támogatásra, egy ilyen rendszer használói is lennének. A rendszerbe – jellemzően – a kevésbé ismert művek kerülnek, hiszen a népszerű és keresett művek nem szorulnak rá a figyelemfelkeltés ilyen formájára. Az adatbázis létrehozásának célja egyrészt az olvasó megkísértése, olyan könyvekkel való megismertetése, amilyenekkel korábban nem találkozott, másrészt a könyvtárosok presztizsének növelése volt.

Egy hasonló magyar példa: könyvajánló adatbázis

1995-ben jelent meg az *Olvas nekem!* címet viselő gyermekirodalmat ajánló bibliográfia, mely szándéka szerint szülőknek, óvónőknek és tanítóknak kívánt segítségére lenni a gyermekkönyvek útvesztőjében. Ennek újabb, bővített kiadásán a Magyar Olvasástársaság (HUNRA) már több éve dolgozott, de az így összeállt anyagot könyv formában nem sikerült megjelentetni. A megismert angol példa adta az ötletet, hogy a rendelkezésünkre álló 750 annotált bibliográfiai tételt szervezzük adatbázisba. Így jött létre a HUNRA és az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet összefogásának eredményeként az a gyermekirodalmi adatbázis, amely lehetővé teszi, hogy azok az érdeklődők – szülők, könyvtárosok, pedagógusok –, akik a környezetükben lévő gyerekek kezébe igényes olvasnivalót szeretnének adni, könnyebben válasszanak. Az adatbázis 2 évestől 14 éven túli gyerekek és fiatalok számára ajánlott, válogatott könyvlistát

tartalmaz. Vagyis nem az 1995 és 2005 közötti időszakban megjelent összes gyermek és ifjúsági könyvet tartalmazza, hanem csak azokat a szépirodalmi műveket, amelyeket a szerkesztők jó szívvvel adnának saját gyerekeik kezébe is.

A választás megkönnyítésére szolgál a nem, életkor és tartalom szerinti szűkítés lehetősége. Tehát keresgélhetünk a csak fiúknak vagy lányoknak ajánlott könyvek között, de a korosztályok szerinti bontás lehetőségével is élhetünk, sőt azt is meghatározhatjuk, hogy történelmi művet vagy inkább kalandregényt, indiános történetet, mondókákat vagy útleírást ajánlanánk-e gyerekeinknek. A könyvek címléírásán, a kiadásra vonatkozó adatokon túl minden dokumentumról egy 10–15 soros tartalmi összefoglalót is találunk az eligazodáshoz.

Az adatbázis folyamatos bővítését tervezzük, vagyis hogy ne csak a 2005-ig megjelent könyvek között válogathassunk. Szeretnénk, ha mindannyian biztonsággal igazodhatnánk el az éppen megjelent olvasmányok között is.

Az adatbázis a [www.ki.oszk.hu/gyerekirodalom](http://www.ki.oszk.hu/gyerekirodalom) címen érhető el.

Forrás: [www.openingthebook.com](http://www.openingthebook.com)

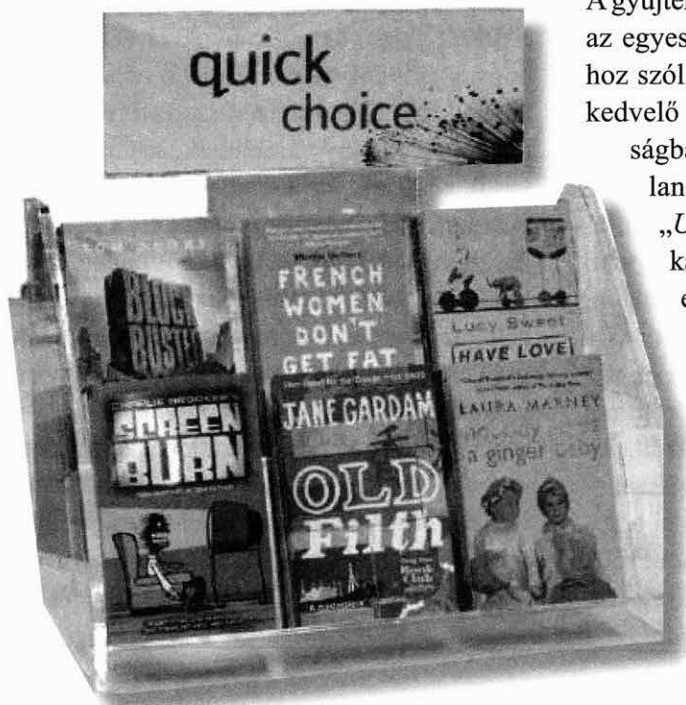
## A gyors választás lehetősége

A londoni Sutton Central Libraryben kialakítottak egy olyan 850 könyvnek helyet adó állományrészt, amely lehetővé teszi a gyors könyvválasztást. Sokan vannak, akiket szorít az idő, nincs módjuk a hosszas böngészésre, de mégis szeretnének könyvet kölcsönözni. Az ő igényeiket igyekeznek kielégíteni az itt elhelyezett, folyamatosan változó állománnyal. Statisztikai adataik szerint a kihelyezett könyvek az állománynak mindössze 0,5%-át teszik ki, azonban a kölcsönzések fele ebből a gyűjteményrészből történik.

A kiállított állományrész sajátossága, hogy a szépirodalom és az ismeretterjesztő művek vegyesen jelennek meg benne. Szándékosan nem választják szét, mint ahogy a különböző témakörök és szerzők is vegyesen lettek elhelyezve egymás mellett. A könyvtárosok célja az volt, hogy olvasóiknak meglepetéseket szerezzenek, s erre egy plakáttal is felhívják a figyelmet: „*Próbáld ki, ha még nem próbáltad!*”. Hasonlóra buzdít a „*Fedezd fel!*” felirat is, amely azt üzeni, hogy egy könyv felfedezése varázslatos dolog.

A gyűjtemény más-más plakátokon szólítja meg az egyes célcsoportok tagjait. A fiatal lányokhoz szól az „*Álom*” feliratú; a rémtörténeteket kedvelő gyerekekhez az „*Elrettentés*”, a valóságban és attól elszakadva is szívesen kalandozóknak tartogat meglepetéseket az „*Utazáshoz*” feliratú plakát. Ezek a plakátok figyelemfelkeltő, szöveges képek és a böngészést segítő támpontok is egyszerre. Ezek alá a könyvtárosok elhelyezik azokat a könyveket, amelyek tartalmilag köthetők a plakáthoz. Tehát, ha valaki már választott magának témát, akkor rögtön az ahhoz kapcsolódó könyveket is megkapja.

„*A nap könyvé*”-t egy, az asztalon ezzel a felirattal ellátott tartóba helyezik el. Ha az olvasó innen választott, és a tartó megüresedik, akkor a könyvtá-



rosok egy másikat tesznek oda, hiszen a napnak több könyve is lehet. A választás folyamatába az olvasókat is be lehet vonni, vagyis meg lehet kérni a könyvet kölcsönzőt, hogy egy kedve szerinti olvasnivalót helyezzen maga is a tartóra.

## Az „olvasótól – olvasóig” promóció

Az olvasás sok más tevékenységtől abban is eltér, hogy ez jellemzően nem csoportos tevékenység. Láthatatlan is egyben, hiszen sokan vannak, akik ilyenkor kifejezetten igénylik a nyugodt körülményeket, a csendet. Míg egy moziban, színházban vagy egy sportrendezvényen magunk is a közönség része vagyunk, és sokak részeseznek egyszerre az élményből, addig olvasás közben ugyan fontos tapasztalatokra teszünk szert, de ez magán jellegű tapasztalat marad. Hányan és hányan olvasnak este elalvás előtt, amit soha nem látunk? Pedig ezek az emberek sok élményhez és tapasztalathoz jutnak, amit megoszthatnának egymással. Miféle módon? S ehhez van-e köze a könyvtárnak? Igen, hiszen olyan tudással rendelkeznek ezek az emberek, ami másoknak is hasznosítható lehet. Az a kérdés: mi módon? A brit könyvtárakban többféle módon igyekeznek az olvasók ilyen irányú erőforrásait hasznosítani.

### A visszahozott könyvek kocsija

Megfigyelések szerint a visszahozott könyvek kocsiján található könyvek az olvasókat különösen érdeklik. Úgy gondolják, hogy a legjobb könyvek ott találhatóak. Ha módot adunk rá, hogy ehhez ők is hozzáférjenek, ha nem pusztán a visszavételezést végző kolléga éri el, akkor látható lesz, hogy az olvasók nagy örömmel válogatnak ezek között a könyvek között. Az egyik könyvtárban bevezették, hogy a visszahozott könyvet az olvasó maga helyezze el a kocsin annak megfelelően, hogy mit gondol róla. A kocsi két végére ugyanis egy-egy feliratot ragasztottak a következő szöveggel: „Ajánlom”,

„Nem ajánlom”. Az olvasók komolyan vették a feladatot, és szívesen átnézték mindkét kupacot. Mert a nem ajánlott könyvek is felkeltették az érdeklődésüket. Sőt, egy idő múlva, ellenőrizték, hogy mit hova tettek olvasótársaik, és ha az nem egyezett a véleményükkel, akkor átrendezgették a kupacot.

Máshol a visszahozott könyvek kocsijára ez a felirat került: „Ezeket a könyveket már olvasták.” Mert az emberek úgy „működnek”, hogy valami miatt az kell nekik is, ami másoknak már valami miatt fontos volt.

### Az azonos érdeklődésűek köre

Bár nem tartozik szorosan a tárgyhoz, de ezt a Rachel Van Riel előadó által elmesélt történetet mégis elmondom, mert továbbgondolásra érdemes. Egyszer a történelem egy speciális részkerdeése iránt érdeklődő olvasó azzal kereste meg a könyvtárat, hogy hozzák össe az általa olvasott téma egy korábbi olvasójával. A nyilván tartásból láthatta ugyanis, hogy előtte már 14-en kölcsönözték a művet. Az olvasó szembesült azzal, hogy bár személyesen ezidáig még nem találkozott olyan emberrel, akit ugyanez a terület érdekelt volna, de nyilvánvalóvá vált számára, hogy közeli környezetében is jó néhány hasonló érdeklődésű lakik. Ezért szeretett volna velük találkozni. A könyvtár rendelkezett ugyan az olvasók adataival, de személyiségi jogaik védelme miatt nem adhatták ki. (Azt csak zárójelben jegyzem meg, hogy a könyvtáros tájékoztathatta volna az érintett olvasókat az ötletről, s az ő felhatalmazásukkal már megadhatta volna a címüket.) Ami számunkra megjegyzendő, hogy bizonyára több olyan speciális érdeklődésű olvasónk is lehet, aki magányosnak érzi magát, holott csak nincs tudomása a hasonló érdeklődésű másik olvasóról. Az ilyen helyzetek feloldásában kezdeményezően léphetnének fel a könyvtárosok.

## Üzenetek a könyvekbe

A könyvek olvastán az olvasó valamilyen véleményt alakít ki az adott műről. Mint azt már láttuk, ezt az információt hasznosíthatjuk a vizsgálathozott könyvek kocsijánál leírt módszerrel. De mivel a könyvek rövidesen visszakerülnek a polcra, ezért találták ki azt a speciális könyvjelzőt, amelynek egyik végén egy mosolygó arc, a másikon egy szomorú látható. A könyv leadásakor arra kérik az olvasót, hogy úgy helyezze el benne a könyvjelzőt, hogy az tükrözze a véleményét. Ha tetszett és másnak is szívesen ajánlaná, akkor a mosolygós arc látsszon a könyv tetején kilógva, ha nem, akkor a másik. Ezzel a módszerrel az olvasók közvetett módon üzenhetnek egymásnak, kifejezhetik a véleményüket.

Arra is megkérhetjük az olvasókat, hogy hagyjanak üzenetet a könyv végén. Egy lapra tetszés szerinti terjedelemben megírhatják véleményüket a könyvről egymásnak. Minél többen olvasták a könyvet, és hagytak üzenetet, annál hosszabb listát böngészhetnek át az újabb olvasók társaik véleményével.

## Könyveslánc

A könyveslánc nagy mértékben támaszkodik a könyvtáros tapasztalataira, és beindításához a szakember jelenléte elengedhetetlen. A könyvtáros a jelentkező olvasókból olyan négyes csoportokat hoz létre, melynek tagjai nem ismerik egymást. Itt az olvasók ízlésének alaposabb ismeretére van szükség, mivel a könyvtárosnak úgy kell a csoportokat kialakítania, hogy a résztvevők azt érezzék, gazdagodtak a láncban való részvétel által. A négy főből álló csoport mindegyik tagja kap egy számot. Mindenki elolvas egy-egy könyvet, amit aztán a könyvtáros sorban, egymás után továbbít a másik háromnak. Így végül a csoport minden tagja ugyanazt a négy könyvet olvassa el, amelyből az egyik saját a választása volt, a másik hármat pedig a cso-

port többi tagjaitól kapta. Tulajdonképpen itt az ajánlás egy speciális esetéről van szó. Az különösen izgalmassá teszi a dolgot, hogy a könyvtároson kívül más nem tudja, hogy ki a tagja az adott négyesnek, tehát anonim módon történik az ajánlás is. A könyvekbe a csoport tagjai kommentárokat helyeznek el, így egymás véleményét is megismerhetik, s azt, hogy a többieknek mennyire tetszett a kapott könyv.

## Olvasókörök

Az olvasókörök nagy múltra tekintenek vissza hazánkban. Témánkhoz kapcsolódva most csak azt említeném meg, hogy míg 10 évvel ezelőtt ilyen társulások még nem léteztek Nagy-Britanniában, addigra mára minden könyvtárban működik legalább egy. Az olvasókörök munkájában a könyvtárosnak a megalakuláskor van nagyobb feladata, például a beszélgetések elindításakor. Ehhez jól jöhetnek az összeállításunk elején bemutatott indító kérdések.

## Egyéb szolgáltatások

### Honlapok az olvasók egyes csoportjai számára

A marketingben használatos fogalom a szegmentálás. A mi esetünkben ez azt jelenti, hogy a könyvtárak feltérképezik a potenciális olvasókat, felméri, hogy az egyes csoportok milyen igényekkel rendelkeznek, s azokhoz igazítják szolgáltatásaikat. Nagy-Britanniában számos olyan honlap él, amely ezen folyamat eredményeként jött létre. Ezért létezik külön könyvajánló oldal a fiatalok, külön a fiúk és külön a lányok számára. Megfigyelték azt is, hogy a középkorúak körében elterjedt vélemény, miszerint a könyvtárban csak nőknek szóló olvasnivalót lehet találni. Ennek cáfolataként hozták létre a „*Papucsuralom*” című oldalt, melyen az ún. „férfias” könyveket ajánlják.

A mi ODR-ünkhöz (Országos Dokumentumel-látó Rendszer) hasonlóan lehet a honlapon keresztül könyvet rendelni. A könyvek tematikus bontásban is megtalálhatók.

A Big Brother televíziós műsor mintájára létrehozta egy Book Brother című oldalt, amelyen hétről hétre egy könyvet szavazhatnak ki az olvasók, s így alakul ki, hogy melyik könyv élvezi a legnagyobb népszerűséget a netezők körében.

## Szolgáltatások a könyvtáron kívül

Könyvtári szolgáltató helyek működhetnek könyvtáron kívüli helyeken is, például egy kórházban. Walesben a daganatos betegek gyógyítására szakosodott kórházba telepítettek olyan sarkokat, ahol könyveket helyeztek el az asztalokon. A kitett könyveket lehet helyben is olvasni, de el is lehet onnan vinni. Ha a beteg hazaviszi magával, azt később a terület bármelyik könyvtárában leadhatja, ahonnan visszajuttatják a kórháznak, amit megkönnyít a bennük elhelyezett azonosító. Mint arról a program kezdeményezői beszámoltak, a szolgáltatás bevezetése nem volt költséges, azonban nagy szervezési munkát igényelt.

## A költészetet népszerűsítő plakátok, összeállítások

A mi költészet napi rendezvényeinknél is jól használhatók lehetnek azok a Nagy-Britanniában készített plakátok, melyeken egy kis átlátzó bonbonos zacskóban az édesség helyett mini könyveket láthatunk. Első pillantásra – mivel a minikönyvek színben nagyon hasonlatosak a csomagolt bonbonokhoz – csak a plakát furcsasága tűnik fel. Csak alaposabb szemlélődés után látható, hogy mit is helyeztek el a zacskóban. A plakát felirata azt mondja, hogy „Egy harapásnyi”, vagyis egy harapásnyit vegyél belőle. Elég egy keveset, mert a vers olyan, mint egy falat édesség.

A költészet népszerűsítésére adták ki azt a válogatást, mely a következő címet viseli: „101 lélekfrissítő vers”.

Szójátékon alapul a következő felirat: „Textuális érintkezés”, amely a szexuális érintkezés kifejezést használta fel, alakította át, hogy felhívja a könyvekre a figyelmet.

## Képeslapok, kártyák

Egyes könyvtárak nagy idézetgyűjteményekkel rendelkeznek, melyeket egészen változatos alkalmakkor és céllal lehet felhasználni. Ezeket hívták segítségül, mikor születési és halálozási kártyák előállításába fogtak. A grafikus által tervezett kártyán szerepel az idézet, s a hátoldalon feltüntetik a könyvtár nevét, mint előállítóét és forgalmazóét. Ugyanis ezeket a kártyákat a könyvtárakban lehet megvásárolni. Vannak olyan virágboltok, amelyek a könyvtárral rokonszenvezve árusítanak ilyeneket.

De nem csak kártyákon lehet idézeteket elhelyezni. Figyelemfelkeltő az is, ha váratlan helyekre teszik ki őket. Ezért kerültek versek, versrészletek liftbe, mellékhelyiségekbe, de a könyvtári pultokon gyakorta találni „A nap verse” feliratú cédulát is.

## A könyvek elhelyezése

### A polcok és a könyvek

Brit könyvtárakban bevett gyakorlat az állomány gyakori mozgatása annak érdekében, hogy az jobban forogjon. A könyvek átrendezése, a kevésbé szem előtt lévők bemutatása az olvasókban azt a benyomást kelti, mintha új könyveket szereztünk volna be, holott csak a már meglévőkkel gazdálkodtunk okosan. Ennek egyik módja, az olvasóink életviteléhez, különböző tevékenységeihez való igazodás. Tapasztalataik szerint a hét elején például érdemesebb a kézimunkával kapcsolatos könyveket jól láthatóan elhelyezni, azonban a hét második felében, a

szabadnapok felé közeledve inkább a kertészeti könyvekre érdemes irányítani a figyelmet. Tehát frekventált helyen mindig azok a könyvek jelenjenek meg, amelyek az adott évszak, hónap vagy hét tevékenységeihez kötődnek.

Ha a polcokra vagy az asztalon helyezünk el könyveket, úgy tegyük, hogy a borítók színe minél nagyobb változatosságot mutasson, a közel azonos színűeket, stílusúakat egymástól távolabb helyezzük inkább. Ezzel megszüntetjük a borítók nyújtotta egyhangúságot, s a könyvek dinamikus egymásutánja jobban felkeltheti az olvasó érdeklődését.

A könyvtárban megjelenő sokféleség bemutatásának egyik módja, ha a polcokon kívül könyveket teszünk az asztalokra is. A brit kollégák gyakran speciális kiállító állványokat tesznek az asztalokra, melyeken valami feliratot ragasztanak, s alá teszik ki a könyveket. A plakátoknál ismertetett meghökkenítő feliratokhoz hasonlóan, itt is az olvasó figyelmének megragadására a cél – már magával a szlogennel is. Pl. „Próbálgjon ki valami újat”, vagy ilyen a „Ez a mai nap könyve”, felirat is. Ide az olvasók is tehetnek általuk javasolt könyveket.

### A zsúfoltság csökkentése

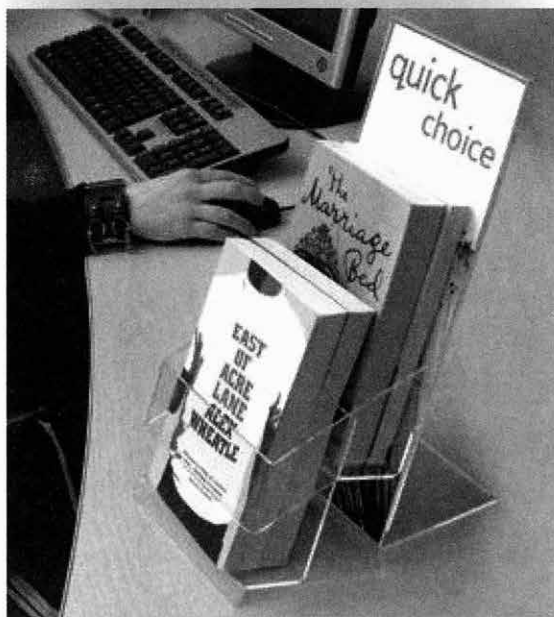
A könyvek elhelyezésével kapcsolatosan vannak visszatérő problémák, amelyeket a könyvtáraknak orvosolniuk kellene. Ilyen például, hogy túl sok könyv van a könyvtárakban. Azt gondolom, ez a probléma nem ismeretlen nálunk sem. Régi igazság, hogy egy kisebb, de friss, jól válogatott állománnyal rendelkező közművelődési könyvtár vonzóbb az olvasók számára, mint egy nagy, de kevésbé használt állományú könyvtár.

Mivel azt tapasztalták, hogy a böngészés szándékával érkező olvasó az őt ért benyomások alapján dönt, ezért igyekeznek a könyveket minél hívogatóbban, kézbevétele csábítóan elhelyezni. Vagyis nem a könyvek gerincét látja az olvasó, ha a polchoz lép, hanem azok címdalukkal a könyvtárlátogató felé kerülnek elhelye-

zésre. Tudjuk, hogy sok könyvtár küzd helyhiánnyal, nagy a zsúfoltság, de ahol van lehetőség a módszer kipróbálására, bátran vágjanak bele. A tapasztalatok azt mutatják, hogy érdemes könyveinket a hagyományostól eltérő módon rendeznünk, mert ezek a praktikák erősen növelik a kölcsönzési kedvet. Ugyanis amit kézbe vesz a válogatás, a böngészés szándékával érkező, annak a könyvnek sokkal nagyobb az esélye arra, hogy ki is kölcsönözzék.

Rachel Van Riel véleménye szerint létezik néhány arany szabály, amelyekre a könyvek elhelyezésénél célszerű odafigyelni:

- Gondoljunk azokra az emberekre, akik csak a benyomásaik alapján döntenek. Hagyjuk, hogy a könyvek hassanak.
- Ne fedjük be mindent könyvekkel. Gyakran a kevesebb, több. Lehessen a könyveket megérinteni. Lehessen elvinni a könyveket onnan, ahova kitétték.
- A polcokat mindig újra kell tölteni, a levett könyvek üresen maradó helyére tegyünk újakat.



Forrás: <http://www.openingthebook.com>

## Speciális könyvtári bútorok

Ha módunk van könyvtárunk bútorzatán változtatni, érdemes megnézni a britek legújabb fejlesztésű bútorait a [www.openingthebook.com](http://www.openingthebook.com) internetes oldalon. Itt olyan speciális állványokat, könyvkínáló asztalokat is találhatunk, amelyek kialakításukkal kifejezetten a gyors választást segítik elő. Gyerekkönyvtáraik számára fejlesztettek ki olyan többfunkciós bútorarabokat, amelyek azon túl, hogy lehetőséget teremtenek könyvek elhelyezésére, olvasósarokként, mászókaként is szolgálnak. Furcsának tűnhet ezek összekapcsolása, párosítása, de véleményük szerint már a legkisebbek számára is igen vonzó, hívogató helyeket, tereket szükséges ahhoz kialakítani, hogy örömeiket leljék a könyvtárlátogatásban. Ezekben az esetekben a könyvtár egyben játéktér is, amit többek között a bútorok neve is közvetít. Itt találkozhatunk például az „olvasó bújócska” elnevezésű könyv-állvánnyal is.

## Összegzés

Tudjuk, hogy az ismertetett példák némelyike a hazai könyvtárosok számára sem jelent újdonságot. Jó néhány fogást, technikát Magyarországon is régóta ismerünk, használunk. Azonban nem árt, ha időnként újragondoljuk a napi gyakorlatot – a könyvek elhelyezésétől az ajánlás lehetséges módzatáig –, ezáltal téve hatékonyabbá könyvtárunk működését.

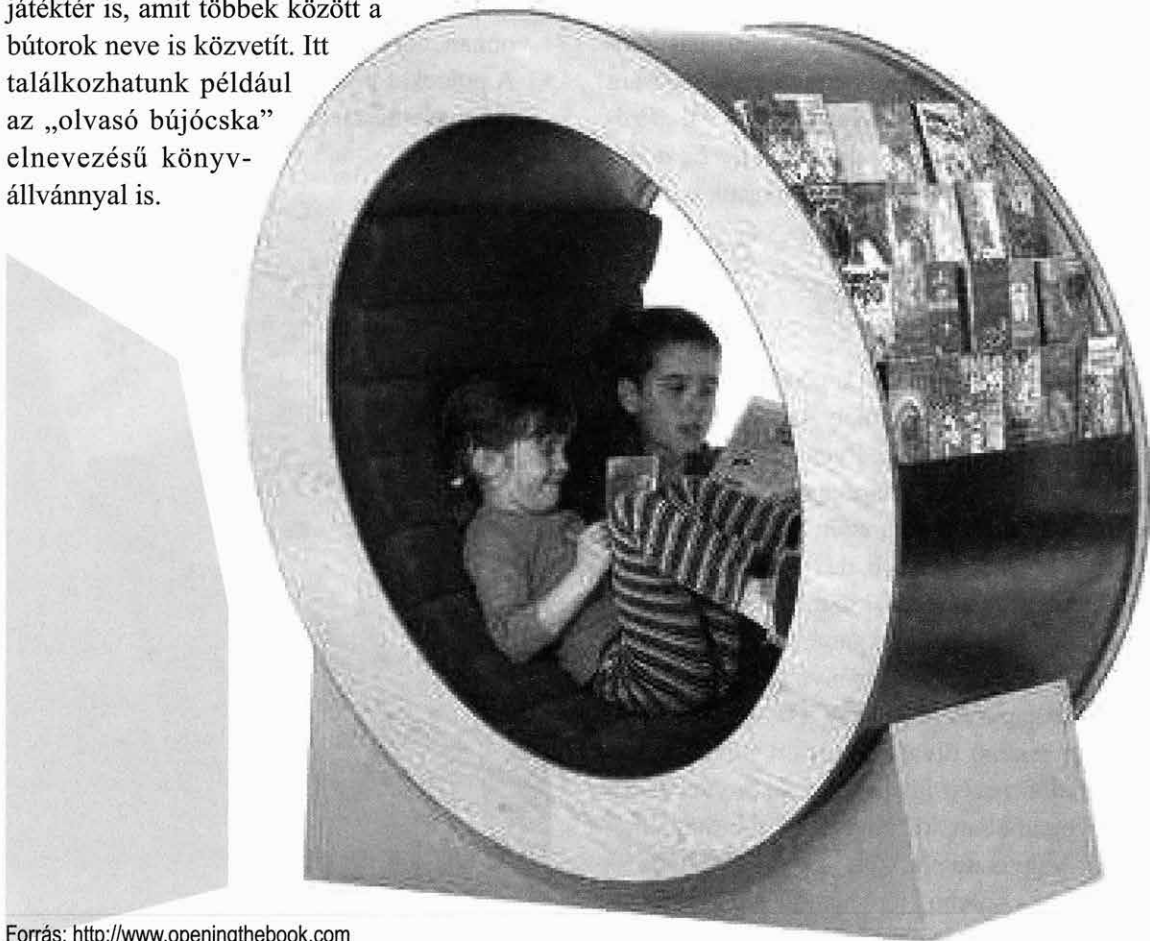
Ne féljünk belevágni, bátran próbálkozzunk, olvasóink visszajelzésesei megerősíthetnek minket abban, hogy jó irányban haladunk-e.

### A szövegben hivatkozott internetes oldalak

[www.whichbook.net](http://www.whichbook.net)

[www.openingthebook.com](http://www.openingthebook.com)

[www.givemeabreak.org](http://www.givemeabreak.org)



Forrás: <http://www.openingthebook.com>